

УДК 37(477.87) Венелін-Гуца

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ Ю.ГУЦИ-ВЕНЕЛІНА

Кухта Марія Іванівна

м.Ужгород

Стаття вміщує аналіз рукопису закарпатського вченого-славіста Ю.Гуци-Венеліна «О воспитании юношества», вперше опублікованого через 165 років після його смерті.

Ключові слова: виховання, юнацький вік, моральне виховання, закон «моральної пощади», педагогічне недбальство.

Актуальність теми. Педагогічні погляди українських вчених проминулих століть спонукають сучасників до осмислення, а часом і переосмислення національної системи освіти і виховання, оскільки пошук оптимальних шляхів і засобів впливу на підростаюче покоління є перманентним процесом, який не передбачає завершеності навіть у віддаленій у часі перспективі. У цьому зв'язку викликає неабияке зацікавлення дослідників-педагогів спадщина Юрія Івановича Гуци-Венеліна, вченого європейського рівня, основоположника славістичної науки, з дня народження якого в цьому році виповнюється 210 років. Адже його педагогічні погляди відображають загальноєвропейський контекст теорії навчання

та виховання першої половини XIX ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що постать Ю. Гуци-Венеліна в науковому світі є цікавою й досить неординарною, адже народився він (за сучасним територіальним поділом) в Україні, працював у Молдавії, Росії, а ще одна важлива частина його короткого життя належить Болгарії. До слова, в Національному музеї розвитку освіти Болгарії (м.Габрово) зберігаються праці вченого, присвячені дослідженню болгарського етносу. У м.Габрові встановлений пам'ятник вченому, а головна вулиця міста названа його іменем. Саме тому наукова спадщина відомого вченого-славіста Ю.Гуци-Венеліна є об'єктом досліджень науковців Болгарії, Росії, України, в тому числі вчених Ужгородського національного університету Д.Данилюка, Г.Павленка та ін. У своїй сукупності їх дослідження складають вагомий історіографічний матеріал, що розкриває глибину і багатогранність наукової спадщини Ю.Гуци-Венеліна. Відомо, що в московських архівах збереглося кілька рукописних нотатків, присвячених пе-

дагогічним проблемам.

Мета публікації. Мета нашої публікації – увести до наукового обігу невідому педагогічному загалу працю Ю.Гуци-Венеліна «О воспитании юношества» і здійснити аналіз окремих тез вченого щодо виховання в юнацькому віці.

Виклад основного матеріалу. Народився Ю.Гуци-Венелін 22 квітня 1802 року в с.Тібава на Закарпатті. Навчався в містах Ужгороді й Сату-Маре (Румунія). Вищу освіту студював у Львівському та Московському університетах. Працював учителем у Кишиневі. У 1829 році в Москві вийшла з друку перша наукова праця «Древние и нынешние болгаре в политическом, народописном, историческом и религиозном их отношении к россиянам». За неповних 37 прожитих років залишив по собі примітну наукову спадщину, дослідження якої в контексті вивчення історії, мов, літератур усіх без винятку слов'янських народів складає неабияку цінність. З-поміж неопублікованих праць вченого чільне місце посідає рукопис, який побачив світ через 165 років після смерті, у 2004 році, в Київському видавництві «Крилиця» в серії «Бібліотека Шевченківського комітету», названий редакційною радою «О воспитании юношества» з приміткою: «Гадаємо, що саме такий заголовок найбільш точно передає зміст рукопису Ю.Гуци-Венеліна» [1, с.588].

Опублікований рукопис супроводжується коментарем сучасного закарпатського дослідника Д.Федаки, в якому підкреслюється, що в основі педагогічних поглядів Ю.Гуци-Венеліна лежить філософія особистості, зокрема спрямованість, пізнавальні можливості, ціннісні орієнтації, усвідомлення власного «Я» в контексті самоудосконалення тощо. Ці зауваги, а також зміст статті дають нам підстави стверджувати, що педагогічні переконання вченого – глибоко психологічні, спираються на внутрішній потенціал особистості, який, на його думку, слід враховувати в навчанні та вихованні як учнівської, так і студентської молоді.

Уже на початку статті підкреслено, що повноцінне виховання складається з двох наук: науки розуму і науки серця. Висловлюючись сучасною термінологією, – це розумове і моральне виховання.

Інтерес вченого в аналізованій статті охоплює юнацький вік. У цьому віці, на його думку, важливо навчити молодь переконливо й аргументовано мислити, сформувані світоглядні позиції, виховувати характер, щоб у майбутньому отримати свідомих громадян і відповідальних фахівців для всіх сфер суспільного життя: «Юношество переходит в колеи гражданские. Но кто не выучен спорить честно, может ли он быть честным судьей в делах гражданских, общественных. Может ли тот решать справедливо и согласно с законами дела, который не привык в школе соображать и взвешивать обстоятельства. И чего можно ожидать от зубоскала, хотя и доброго по характеру» [1, с.593]. Незважаючи на це, вчений вважає, що багато чого негативного в суспільному житті відбувається від педагогічної недбайливості, байдужості, недосконалості. У цьому зв'язку зазначає: «Я всегда был того мнения, что всякий учитель, наставник или профессор должен так вести себя в глазах юношества (в словах и делах), чтобы никогда не подать ему случая даже подозревать, что его образователи могут быть люди лживые, недобрые» [1, с.588].

Отже, провідним принципом виховання молоді був за часів Ю.Гуци-Венеліна і залишається до нашого часу принцип позитивного взірця, оскільки психологічні механізми наслідування й ідентифікації, хоча й послаблюються в юнацькому віці на відміну від молодшого й середнього шкільного віку, однак продовжують суттєво впливати на динаміку власної поведінкової моделі.

В юнацькому віці важливу роль в особистісному становленні, на думку автора статті, відіграє моральне виховання. Дуже оригінальним видається нам порівняння особливостей домашнього й соціального морального виховання, у якому вчений надає перевагу останньому, вважаючи, що в сім'ї дитина не набуває

навичок протистояння аморальним вчинкам. Причину цього бачить у тому, що батьки в стосунках з дітьми інстинктивно дотримуються так званого закону «моральної пощади». Оце святе право на «моральну пощаду» в стосунках у площині «дорослий – дитина» подарувала дітям мудра матінка-природа, оберігаючи їх нестійку психіку (відсутність соціального досвіду, навичок критичного мислення) від негативного впливу. Наводимо пояснення такого явища: «Приглядывайтесь пристально на семейственные сцены, и вы увидите, что нередко человек, живущий ежедневно ложью и неправдою насчет ближнего, в присутствии своего ребенка делается правдолюбивее, честнее, старается говорить прямее, откровеннее, гнушается пороками; увидите, что, кто был подлым гражданином, тот дома делается добрым отцом, по крайней мере во столько, во сколько позволит ему его умение и разумение» [1, с.588]. Зміст наведеної цитати може ствердити читача в думці про схвалення вченим подвійних моральних стандартів батьків, які відображаються на сімейному вихованні. Насправді це не так, оскільки кожній «злій людині», тобто аморальній (прим. автора), виховання власних дітей, на думку Ю.Гуци-Венеліна, надає щасливу можливість удосконалення самої себе. Щоденно виправляючись в очах власних дітей, «зла людина» мимоволі зникає діяти за правилами моралі, які сама придумала для збереження власного сімейства. Таким позитивним бачиться вченому результат природного права дітей на свою «моральну пощаду».

Зі сказаного хочемо зробити лаконічне узагальнення: ідея «моральної пощади» в сімейному вихованні і її позитивний наслідок як шлях самоудосконалення «аморальних батьків», на нашу думку, – це педагогічна утопія вченого. Частково погоджуючись з автором статті щодо доцільності такої «моральної пощади» для дітей, категорично заперечуємо будь-який позитивний результат сімейного чи суспільного виховання в умовах так званої релятивної (подвійної, змінюваної, залежно від обставин) моралі наставників – батьків, учителів, викладачів.

Складність морального виховання, на думку вченого, в тому, що неможливо навчити молодь конкретних моральних правил на всі випадки життя і на всі життєві помисли. Однак поведінка дорослих, їх вчинки сприймаються молоддю як уроки життя. Чим більше таких позитивних життєвих уроків буде в досвіді кожної молодої людини, тим імовірнішою буде її моральність у майбутньому самостійному житті. Тут доречно підкріпити важливість принципу позитивного взірця у вихованні проведенням паралелі у поглядах Ю.Гуци-Венеліна та французького просвітника Ж.-Ж. Руссо. Останній одну зі своїх чисельних педагогічних праць завершив окличним реченням «Покажіть мені ті школи, де навчають почуттів!» Так, звісно, немає й досі спеціальних закладів, у яких би навчали моралі, почуттів. Їх вчить життя, а точніше – позитивний приклад близького оточення, наставників.

Суспільне моральне виховання, підкреслює Ю.Гуци-Венелін, об'єднуючи молодь у великі маси, представляє ту перевагу, що при загальній витонченій освіченості розуму й серця у молоді зникають особисті суперечності, а отже, всі можливі прояви недовір'я і ворожнечі [1, с.588]. В цьому випадку, підкреслює вчений, справцює велика істина: благочестиві розмірковування досвідченого і навіть авторитетного педагога в чотирьох стінах класу чи аудиторії набагато менше вражають молодь, ніж несхвалення однолітків за недостойний вчинок; спільна думка ровесників більш відчутна, ніж довготривалі настанови домашнього вихователя (матері чи батька), які в юнацькому віці переважно сприймаються як нудні, архаїчні й неактуальні. Більше того, в «чотирьох стінах» стінах юнаки не в змозі побачити вчинки, неприпустимі в соціальній взаємодії. Саме тому, резюмує автор статті, «усі освічені давні і нові народи взяли за суспільне виховання. Уся Європа, не виключаючи Туреччину, йде в цьому напрямі» [1, с.589].

Суттєвої помилки у вихованні припускаються тоді, коли за-

собами виховання виступають тільки висловлювання і власні погляди. Це спонукає вихованців вірити «на слово» й одночасно самостійно вишукувати достатні причини такої довіри. Позаяк не всі молоді люди однаково допитливі, щоб вишукувати достатні підстави того чи іншого погляду наставника, тому не всі вони дійдуть до власного переконання (зі 100 осіб приблизно 25). Отже, самовдоволений наставник, схожий до Магомета, заставивши повірити собі «на слово», зовсім упускає виховання 75 юнаків. Висновок автора наступний: якими б посередніми не були здібності 75 юнаків, однак якщо усім 100 чітко викласти поняття і підтвердити достатньою кількістю причин в доступній формі, то є сподівання, що зрозуміють усі 100, хоча й кожен на своєму рівні.

Враховуючи те, що стаття написана близько двохсот років тому, зауважимо, що суспільне навчання і виховання в той пері-

од не було масовим, освіту здобували діти заможних соціальних прошарків, переважна більшість батьків була неграмотною. Відносно цих міркувань шлях суспільного виховання як пріоритетний видається правильним. Однак більшість сучасних дослідників у царині виховання стверджують, що вирішальну роль у вихованні відіграє сім'я, оскільки вона є середовищем первинної соціалізації, у процесі якої закладається фундамент характеру дитини, формуються моральні погляди і переконання, ціннісні орієнтації тощо. Окрім того, в сім'ї розвиваються такі особистісні якості, які неможливо розвинути в жодному іншому середовищі.

Висновки. Таким чином, праця Ю.Гуци-Венеліна «О воспитании юношества» порушує ряд актуальних аспектів виховання, більшість яких співпадає з сучасними поглядами на проблеми сімейного та суспільного морального виховання в юнацькому віці.

Література та джерела

1. Гуца-Венелін Ю.І. О воспитании юношества / Юрий Венелин // Рукопис. Бібліотека Шевченківського комітету: У 2-х т. – К.: Криниця, 2004. – Т.1. – С.588 – 593.

Статья содержит анализ рукописи закарпатского ученого-слависта Ю.Гуцы-Венелина «О воспитании юношества», впервые опубликованной через 165 лет после его смерти.

Ключевые слова: воспитание, юношеский возраст, моральное воспитание, закон «морального пощажения», педагогическая запущенность.

The author of the article has conducted the analysis of the manuscript of the transcarpathian scholar and specialist of Slav languages and literature J.Venelin-Gutsa «About adolescents-rearing», which was published at first time 165 years after his death.

Key words: adolescents-rearing, adolescent age, moral education, law of «moral mercy», pedagogical negligence.